

Özet

Mesnevî, Mevlâna tarafından kaleme alındıktan sonra pek çok yerde, özellikle İslam coğrafyasında büyük ilgi görmüştür. Bunun sebebi birçok yerde hadis ve ayetlerden iktibaslar yapması, tasavvufi yönünün ağır basması, didaktik hikâyeler anlatması vb. nedenlerdir. Hâl böyle olunca ilgi, beraberinde şerhleri de getirmiş ve Mesnevî’nin pek çok kere şerh edilmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada, 17. asrın sonlarında İştîpli Tâlibî Hasan Dede tarafından yazılmış, Mevlâna’nın Mesnevî’sinin üçüncü cildinin şerhi olan “Yetîmü’ş-Şürûh”un tanıtımı yapılmıştır. Öncelikle Tâlibî Hasan Dede’nin hayatı hakkında çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında eserin nüsha tanıtımı, Tâlibî’nin nüsha seçimi, eserin yazılma sebebi ve eserin isminin veriliş şekli, Yetîmü’ş-Şürûh’taki şerh metodu anlattıktan sonra “Yetîmü’ş-Şürûh”un değerlendirmesi yapılmıştır. Yetîmü’ş-Şürûh’la ilgili Fatih Atabek’in hazırladığı doktora tezinden başka bir çalışma olmadığı için bu kitap bölümü tanıtımında ilgili doktora tezi esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tâlibî Hasan Dede, Mesnevî, Şerh.

Tâlibî Hasan Dede and His Commentary on Mathnawi Named Yetimü’ş-Şürûh

Abstract

After Mesnevî was written by Mevlâna, it attracted great attention in many places, especially in Islamic geography. The reason for this is that he makes quotations from hadiths and verses in many places, his sufi aspect outweighs, he tells didactic stories, etc. are the reasons. This being the case, interest brought with it commentaries and caused Mesnevî to be commented on many times. This successful book section of "Yetîmü’ş-Şürûh", the commentary of the third volume of Mevlâna’s Mesnevî, written by Tâlibî Hasan Dede from İştîp in the late 17th century, was introduced. First of all, information obtained from various sources about the life of Tâlibî Hasan Dede is given. In the following parts of the study,

* Dr., MEB, fatihatabek4251@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9418-3028

the introduction of the work's copy, Tâlibî's choice of copy, the explanation of the writing of the work, the way the summary of the work is given, and the annotation method in Yetîmü's-Şürûh are explained, and then the evaluation of "Yetîmü's-Şürûh" is added. Since there is no study other than the doctoral thesis prepared by Fatih Atabek about Yetîmü's-Şürûh, the related doctoral thesis has been taken as the basis for the introduction of this book section.

Keywords: Tâlibî Hasan Dede, Mathnawi, Commentary.

Giriş

Şerhi, çeşitli bilim alanlarında yazılmış eserlerin, daha anlaşılır hâle getirmek maksadıyla ele alınmış yazı veya eserler olarak tanımlayabiliriz. Şerhin yazılma sebebi, genelde şerhi yapılacak metnin diğer insanlar tarafından da anlaşılmasını sağlamak olduğu gibi şerh, şerhi yapılacak metin hakkında şarihin kendi yorumlarını ve düşüncelerini belirtmek için de kaleme alınabilir. Şerhler yazıldığı dönemde ele aldıkları metnin diğer insanlar tarafından anlaşılmasını sağladığı için, şerhi yapılan metinler, şerhler sayesinde daha geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Ayrıca şerhlere, ele aldığı eserler dışında, müstakil bir eser oluşturmaktadır diyebiliriz.

Mesnevî şerhi denince akla ilk gelen şerhler Ankaravî İsmail Rusuhi'nin, Şem'i Dede'nin, Şifâî Mehmed Dede'nin, Avni Konuk'un, Tahirü'l-Mevlevî'nin, Abdülbaki Gölpınarlı'nın şerhleridir.

Mesnevî şerhlerinden birisi de 17. asrın sonlarında kaleme alınan ve bu çalışmanın konusu olan, Tâlibî Hasan Dede'nin kaleme aldığı "Yetîmü's-Şürûh"tur. Yetîmü's-Şürûh'un yazılma sebebini düşündüğümüzde 17. yy. sonlarında Mevlevî dedelerinin Mevlevîhanelerde birinci cildinden altıncı cildine kadar Mesnevî şerhlerinin bulunmasına dikkat ettiklerini söyleyebiliriz. Çünkü Tâlibî Hasan Dede, yeni görevlendirildiği Selanik Mevlevîhanesinde Mesnevî'nin üçüncü cildinin olmadığını fark etmiş ve bu cildi şerh etmeyi kendine görev atfetmiştir.

Çalışmanın konusu olan "Yetîmü's-Şürûh"tan, Doç Dr. Mehmet Özdemir'in "Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri" isimli makalesinde bahsedilmiş olup eserin eski yazılı metni Mevlâna Müzesi Kütüphanesinde kayıtlıdır. Bahsi geçen eserin tek nüshası vardır.

1- Tâlibî Hasan Dede

Tâlibî Hasan Dede; Sefine-yi Nefise (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr>, agis: 2023), Tezkire-yi Şuara-yı Mevlevîyye (Genç, 2018: 192-193) ve Tezkirelere Göre Bugünkü Makedonya Şehirlerinden Yetişen Divan Şairleri (Nureski, 2006: 176-177) isimli eserlere göre Ortaçağ'da Sırp Prenslığının önemli bir yerleşim yeri olan, Osmanlı zamanında Türkleşip Müslümanlaşan, Üsküp şehrinin 70 km güneydoğusunda kurulmuş, Makedonya'nın kadim şehirlerinden biri olan İştîp'te doğmuştur. İştîp, zamanında oldukça önemli bir kültür merkeziydi hatta Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde ve Şemseddin Sami'nin Kamus-ı Âlâm'ında da İştîp'ten bahsedilmektedir.

Yetimü's-Şürûh'a göre Tâlibî'nin babası devrin kadılarındandır. Tâlibî, Selanik Mevlevîhanesi dedelerinden olan Vecdî Dede'nin hizmetine girerek dervişlik hırkasını giymiştir. Tâlibî, böylelikle Selanik Mevlevîhanesinde ilim tahsil etmiş ve dervişliğin inceliklerini öğrenmiştir. Hatta Tâlibî, Vecdî Dede'nin vefatından sonra bir süre Selanik Mevlevîhanesi şeyhliği makamında da görev almış, bu görevden sonra Tâlibî, "Mevlevî Dede"si ünvanını da almıştır. Ancak etrafındaki şekilci, bağnaz dindarların dedikoduları yüzünden Selanik Mevlevîhanesi şeyhliği görevine son verilmiştir. Ebu Saidzade Feyzullah Efendi'nin şeyhülislamlığı zamanında baba mesleği olan kadılığa geri dönmüş ve görevinde çok başarılı olmuştur.

Esrar Dede'nin tezkiresinde de zikrettiği üzere

"Tesir-i feyz-i sohbetümüz bundan it kıyâs

Kârûn girerse tekyemüze bi-nevâ çıkar"

mefhumu üzere Tâlibî'nin içindeki dervişlik duygusu ve ahdi onu fazlaca cezp etmiş o da dayanamayıp bütün şanını, şöhretini, makamını, mülkünü bırakıp dönemin Mevlevî şeyhlerinden Şeyh Gavsi Efendi'nin huzurunda tarikata olan bağlılığını tazelemiş ve Bostan Sâni'nin görevlendirmesiyle Selanik ve Mısır Mevlevîhanelerine şeyh olmuştur.

Mısır şeyhliği esnasında Vaka-yı Halil Paşa'da yakın arkadaşlarının bağlantısının olması nedeniyle Tâlibî'nin buradaki şeyhlik görevine son verilmiş, Rumeli'ye kötü bir şekilde dönüş yapmıştır. Çelebi Seyyid Muhammed Arif Efendi, Tâlibî'nin eski şeyhlerden olması ve pek çok hizmetlerde bulunmasından dolayı, kendisini, Siroz Mevlevîhanesine şeyh olarak görevlendirmiştir.

Tâlibî Dede, Siroz şeyhliği vazifesindeyken ve yaşı 100'e yakinken H 1130/M 1717 yılında vefat etmiş ve cenazesi buraya defnedilmiştir.

2- Nüsha Tanıtımı

Çalışmanın konusunu oluşturan Yetîmü’ş-Şürûh isimli yazma eser, Konya Mevlâna Müzesinde 2080 numarada kayıtlıdır. Yazmanın müellifi Tâlibî Hasan Dede’dir. Eser Mevlâna Celâleddin Rûmî’nin Mesnevî-yi Manevî’sinin 3. cildinin şerhidir. Yazma eserin 1. varâğında verilen kitap tanıtımına göre eser, Türkçe yazma eserdir. Eserin bir sayfadaki satır sayısı 27, cildi mukavva üzerine kâğıttır. Eserin boyu 28,5 cm., eni ise 17,5 cm.dir.

Eser 372 varaktan müteşekkil olup birinci varakta eserin adı, yazarı, satır sayısı, kayıt numarası, kitabın ebatları hakkında genel bilgiler vardır. Eserin 2. varâğında bulunan “Bismillahirrahmanirrahim” başlığıyla eserin dibace kısmı başlar ve Arapça dua ile devam eder. Sonrasında Tâlibî Hasan Dede’nin bu eseri yazma sebebinden, nasıl yazdığından ve yazmaya ne zaman başladığından bahsedilmektedir.

Daha sonra metin, Arapça ifadelerin bulunduğu dibace kısmının şerhiyle devam eder. 6a’da bulunan “Evvel-i Ebyât-ı Mesnevî-yi Şerîf” başlığıyla Mesnevî’nin 3. cildindeki beyitlerin şerhi yapılmaya başlanır.

Şerh esnasında Tâlibî, beyitlerin her birini “Beyt” diye kırmızı mürekkeple başlıklandırmış, beyitlerin üzerini de kırmızı mürekkeple çizmiştir. “Rubai, Mısra, Şiir” gibi başlıklar, ayetler ve Mesnevî’nin kendi içinde yer alan başlıklarını da kırmızı mürekkeple yazmıştır. 360. varaktan sonra hem el yazısı değişmiş hem de kırmızı mürekkeple üzerini çizme veya kırmızı mürekkeple yazma işine son verilmiştir.

367a’da şerh bitmiş ve bitirme duasına yer verilmiştir. Son olarak da “mim” konmuştur. 367. varakta kitabın kayıt numarası ve ait olduğu kitaplığın eski yazılı mührü vardır. 368, 369, 370. varakları boşdur. 371. varakta sonradan eklendiğini düşündüğümüz eski yazıda bu eserin Selanik’te kaleme alındığı, müellifin hattıyla olan yegâne nüsha olduğu, müellifin H 1130’da 100 yaşında Siroz’da vefat ettiği yazmaktadır. Ayrıca bu sayfada “el-fakirü’l-hakir Mustafa Necati elinde” yazmaktadır ki bu ifadeden, bu yazma eseri Mustafa Necati Efendi’nin muhafaza ettiği ve oradan Mevlâna Müzesi Kütüphanesine kaydedildiği düşünülmektedir. 372. varakta kitabın kayıt numarası da vardır.

3- Tâlibî Hasan Dede’nin Nüsha Seçimi

Tâlibî Hasan Dede’nin metinde geçen ifadesinden, Bosna sarayı şeyhi Atik Derviş Mehmed Efendi’nin tavsiyesi üzerine Mesnevî’yi Mustafa Ağa nüshasından şerh etmiştir. Bunu da metinde geçen şu bölümden anlıyoruz:

“Bosna sarâyı şeyhi merhûm **Atik Dervîş Mehmed Efendi** arzûlarıyla şehr-i sarâya varup ol vücûd-ı mükerrremün mübârek dîdâr-ı şerîfleriyle şerefyâb olup kemîne-yi nâ-tuvân-ı ehl-i dünyâ çengâline giriftâr müşâhede buyurduklarında ogul bu din kalasına manevî yâr eylenmezden zeyy-i avâmda **Mustafa Aga** vardır hazret-i pîrûn kaddese sırrahu Mesnevî-yi manevîlerin anlardan okı diyü buyurmalarıyla defter-i sâlisi bu kemine bu din kalasında mezkûr **Mustafa Agadan** okumuşum”

Her ne kadar Tâlibî Hasan Dede, yukarıda geçen ifadesinde Mesnevî şerhinde Mustafa Ağa nüshasını kullandığını belirtmişse de Yetîmü’ş-Şürûh’ta geçen “bazı nüshada şöyle vaki olmuştur” şeklindeki ifadelerden, Mesnevî şerhi esnasında diğer nüshalardan da faydalandığı kanaatine varabiliriz.

“yensiku kullu nâsikin alâkaderi kuvvetihi ve ictihâdihi

bazı nüshada ve yensiku’n-nâsikin alâ kaderi kuvvetihi ve ictihâdihi vâki olmuştur”

“Beyt

Pilbeççe mihuri ey pâre-hâr

Hem berâr[ed] hasm-ı pil eztû demâr

bazı nüshada tabl-ı hor vaki olmuş alâ kelle’t-takdirin manâ-yı beyt-i şerif rûşendür”

4- Eserin Yazılma Sebebi ve Eserin İsmi

Yazma eserin ilk varağında yer alan dua kısmından sonra Tâlibî Hasan Dede, eseri yazma sebebini anlatır. Buna göre 1102 (1691) yılında Konya’da bulunan ve tarikat ehlinin lideri, ilim ve irfan kaynağı Bostan Çelebi, Selanik Mevlevîhanesine Tâlibî’yi Mevlevîhân ve şeyh olarak vazifelendirmiştir. Bunun üzerine 1691 yılının temmuz ayında, Tâlibî Selanik’e gitmiştir. Tâlibî kendinden önceki Selanik Mevlevîhanesi şeyhlerinden Şeyh Muhammed Efendi zamanında başlayan ve oğlu Şeyh Ahmed Efendi zamanında devam eden Mevlevîhanenin tamirâtı esnasında Mesnevî’nin şerhlerini, Şeyh Ahmed Efendi’nin bir sandık içinde ailesine emanet ettiğini duymuştur. Bunun üzerine Tâlibî şehrin kadısına ve valisine başvurup bu Mesnevî şerhlerinin bulunduğu sandığın Mevlevîhaneye geri teslim edilmesini talep etmiş ancak bunda başarılı olamamıştır. En sonunda kurulan bir mahkeme sayesinde Tâlibî, Mesnevî şerhlerinin olduğu sandığa kavuşmuştur.

Sandığın kilidi kırılıp içindeki Mesnevî şerhleri kontrol edildiğinde Ankaravî İsmail Efendi'nin şerh ettiği 1., 2., 4., 5., 6. ciltlerin şerhlerinin olduğu ama 3. cildin şerhinin olmadığı fark edilmiştir. Tâlibî, Ankaravî İsmail Efendi'nin şerhi olmazsa Sürûri Efendi'nin veya Şem'î Efendinin şerhini ele geçirip Mevlevîhaneye koymayı murat etmiş ama bu şerhleri de ele geçirememiştir. Bu durumu içine sindiremeyen Tâlibî, Mesnevî'nin 3. cildinin Türkçe şerhine çalışmaya başlamış gerekli yerlerde Ankaravî İsmail Efendi'nin Câmiü'l-Âyât isimli eserine başvurmuş, anlaşılması zor kısımlarda lügatlerden faydalanmıştır. Tâlibî, eserinin ismini Yetimü's-Şürûh koyup 1103 (1692) senesi zilhicce ayının yedisi çarşamba günü şerhe başlamıştır.

5- Tâlibî Hasan Dede'nin Yetimü's-Şürûh'taki Şerh Metodu

Yetimü's-Şürûh'ta genelde, beyitlerin tercümesi yapılmış daha sonra “yani” ifadesiyle şerhe geçilmiştir.

Mest-i Hak huşyâr çun şud ezdübûr

Mest-i Hak nâyed behod eznefh-i sûr

Hakk Teâlâ hazretlerinin aşk u mahabbeti serhoş huşyârınca olur dübûrdan bâde-yi mahabbet-i İlâhî serhoş nefh-i sûrdan kendüye gelmez yani her hevâ vü rûzgârdan cünbiş ü harekete gelen hârr u hürs makûlesi mûkallidlerdür yohsa cebl mânendi azizler nefh-i sûrdan bile kendülere gelmezler ol sebebden ki ol selâtin akvâllerin ifâllerine mutâbık eyleyüb lezzet-i istifrâk ile mütelezziz olmuşlardır ol ise sıdk u hulûs ile hâsıl olur kârdur zirâ (Atabek, 2019: 289)

Bazı beyitlerin sadece tercümesi yapılmış, şerh yapılmamıştır.

Mikeşâned şân müvekkel sûy-ı şehîr

Mibered ezkâfiristân şân bekahr

müvekkel anları şehîr tarafına çeker kâfiristândan anları kahr ile iletür (Atabek, 2019: 1256)

Bazı beyitler ise mufassal şerh edilmiştir.

Sâra dakkan minhu venşakka'l-cebel

Hel ra'eytum mincebel raksa'l-cemel

tecelli-yi Hakkdan ve aşk-ı hâlık-ı mutlakdan pâre pâre olub yarık yarık oldı tag gördünüz mi tagdan deve raksını yani deve cünbiş ü hareket-i raks itdigi gibi tagdan dahı ancılayın raks gördünüz mi hel raeytum istifhâm ola takrir ü tahkik için ve hitâb-ı Hazret cümleye ola rüyetden murâd rüyet-i ilmiyye ola takrir-i kelâm “Hel alimtü bistimâ ahbarullâhi fil Kur’âni ilmen razinâ kel müşâhidet velayân” demek ola bu beyt-i saâdetbünyâd sûre-yi Arâfda olan bu âyet-i kerimeden iktibâs buyrılmış ola ki kavlühü Teâlâ “Kâle Rabbi erini enzur ileyke, kâle len terâni ve lakininzur ilâl cebeli fe inistekarre mekânehu fe sevfe terâni fe lemmâ tecellâ rabbuhu lil cebeli cealehu dekkev ve harra mûsâ saikan” mazmûn-ı saâdetmakrûnı üzre bu beyt-i izzet-i ihsanun bu âyet-i kerimeye tatbiki bu vechle ola ki aşk-ı Hazret-i Hakk cemi mevcûdât-ı taayyünât ü mümkinât ü mükevvenâtun rûh-ı revânî gibi olub emrâz-ı nefsânî ve rûhâninün müzil ü dermânî olmakla ol lema-ı Yezdâni ve pertev-i Subhâni cemâdât-ı mürde vü pejmürdeye irse zinde ve ferhunde eyler kande kaldıki “Velekad kerremnâ beni âdem” ünvânıyla manûn halife-yi râdde-yi rahmâniye ire bitarikü’l-evveli tasarrufın anun vücûdunda icrâ eyler nitekim bahr-i eltâf-ı İlahiye gâmız **Ömer ibni Fârız** hazretlerinün bu kelâm-ı huceste peyâmı burhân-ı lâmi ve râmızdur

Şiir

Velev nadahû minhâ serâ kabre meyyitin

Liârat iler-rûhi vente aşe’l-cismü

evliyâullâhun kirâmı **Hazret-i Câmi** bu beyt-i sâminün tahkikinde nice rubâiyât ve lema irâd buyurmuşlardur cümle-yi rubâiyâtından biri budur ki zikr olunur

Rubâi

Âşık netavâned ki zi-mey perhized

Hâsse zi-meyi ki şûr-ı aşk engized

Yek cura be-hâk her ki z’an mirized

Cân derteneş âyed zi-lehed berhized

zirâ hayât iki kısmâ münkasımdur biri hayât-ı hiss-i hayvâniyedür cemi hayvânât ve insân mâbeyninde müşterekdür biri dahı hayât-ı hakiki-yi rûhâniyedür ki havâss-ı efrâd-ı insâna mahsûsdur bu hayât üç derece-yi hâvidür derece-yi evvel ilm ü dâniş ü marifet-i hayâtîdür cehl ü nâdânlık

helâklığından kemâ kâle Teâlâ celle şânehu “Evemen kâne meyten feâhyaynâhü kâle bazihüm evemen kâne meyten bilcehli feâhyaynâhü bililm” zirâ gönül vâsıta-yı ilmle Hazret-i Hakkı talebinde cünbiş nümâyân ider dâniş ü cünbiş ise havâss-ı hayât dandur nitekim sükûn u dânanı havâss-ı mevt den ise cenâb-ı **Hazret-i Câmi** bu rubâi-yi ranâyı bu mahalle münâsib irâd idüb buyururlar

Rubâi

İlmest hayât-ı câvidân ney ulemâ

Çeşmi begüşâ beçeşme saâ-ı ulemâ

Ân çeşme ki hûrd Hızır âb-ı hayât

Buved intibâh min ledünnâ ulemâ

derece-yi sâni gönlün sıhhat bulmasıdır ve kayd-ı sevdâdan halâs olub cemiyet ve himmet ve teveccüh-i tâm ile râh-ı Hazret-i Hakka kasd u azimet ü sülûk eylesidür ve teferruka helâklığından necât bulmasıdır bu cemiyet ise hayât-ı hakiki-yi ebediye müeddi belki ayn-ı hayât-ı ebedidür nitekim teferruka bâis taalluk-ı nefsdür mahbûbât-ı mütenevvia ve müştebihât-ı günâgûna ki mevt ü helâk-i mürdegânidür mürdegâni taalluk ise ayn-ı merdün olduğu ayân ve hâcet-i beyân degüldür nitekim cenâb-ı **Hazret-i Câmi** kaddese sırrahu'l-aziz hazretleri bu rubâi-yi şerif-i hûb ve mergûb irâd buyurmuşlardır

Rubâi

Her çiz ki dercihânest cüz hayy-ı celil

Mürdest meşû zi-aşk her mürde zelil

Ber merdeke tû meyl inhâst delil

Elcinsu ilel cinsi kemâ kable bimisil

derece-yi sâlis Hazret-i Hakkı bulmak vücûd ile hayât bulub zâyî idüb bulmamak helâklığından necât bulmakdır bu manâ ile bekâ-yı hazret-i izzete fâni olub bekâ-yı Subhân ile bâki ve hayât-ı Yezdâni ile hayrât ayân-ı malûmun ola ki her hayât ki bu minvâl üzre olmaya mürdelik ve pejmürde ve efsürdelikdir bu ise nâzeninân-ı bârgâh-ı izzet ve mukribân-ı dergâh-ı saâdet-i İlâhi hayâtıdır “Yessirnallâhu ve iyyâküm min tilke'l-hayâti elbâkiye'l-ebedeniyye's-sermediyye” sahba-yı hakikâtün âşâmı cenâb-ı

*Hazret-i Cami bu rubâi-yi dil-arâmı elhakk ranâ ve şâfi irâd
buyurmuşlardır radiyallâhu anhü ve irzâhü*

Rubâi

Tâ dil ze-vücûd hiş ber kened nehi

Der bend-i hûri Hudâyirâ bend-i nehi

Girem ki tû câni vü cihân zinde-yi tûst

Ta zinde becânân meşevi zinde nehi (Atabek, 2019: 72-73-74-75)

Genel olarak başlıklardan sonra Mevlâna için manzum övgü yapılmıştır. Başlıklardan sonra, Mevlâna için yazılmış manzum övgünün sonrasında, o başlık altındaki beyitlerde ne anlatılacağı ile ilgili şerh yapılmıştır. Bazen başlıklardan önceki beyitlerin şerhinde, o başlıkla ilgili kısa bir hazırlıktan sonra ilgili başlık yazılmıştır.

Dibace kısmı cümle cümle şerh edilmiştir. Şerhler, çoğunlukla tek beyitler hâlinde yapılmıştır. Yetimü’ş-Şürûh’ta 2, 3, 4, 5, 6 beytin birlikte tercüme edildiği de görülmüştür.

6- Yetimü’ş-Şürûh Hakkında Değerlendirme

Tâlibî’nin eseri kaleme almasının sebebi, görevlendirildiği Mevlevîhanede Mesnevî’nin 3. cildi hariç bütün ciltlerinin şerhinin mevcut olması, 3. cildinin şerhinin olmaması üzerine bu cildin şerhinin yapılmasını kendine görev atfetmesidir. Bu, 17. asrın sonlarına doğru Mevlevîhanelerde Mevlâna’nın Mesnevî’sinin nüshalarını bulundurmak kadar, Mevlâna’nın Mesnevî’sinin şerhlerini bulundurmanın da önemli olduğu konusunda bize fikir vermiştir.

Her ne kadar Tâlibî Hasan Dede, şerhte Mustafa Ağa’nın Mesnevî nüshasını kullandığını söylese de metinde geçen “bazı nüshada şöyle vaki olmuştur” ifadelerinden ve o nüshadaki kullanımını da şerhte göstermesinden, Tâlibî Hasan Dede’nin şerhi yazarken sadece Mustafa Ağa’nın Mesnevî nüshasından değil diğer pek çok Mesnevî nüshasından da faydalandığını düşünmekteyiz.

Varak [1a]’da yer alan bilgilere göre eserin yazılmasına H 1103/M 1692’de başlanmıştır. Varak [367a]’da eserin H 1106/M 1695’te tamamlandığı belirtilmektedir. Çeşitli kaynaklarda ve metnin 371. varığında geçen ifadeye göre Tâlibî Hasan Dede H 1130/M 1717’de vefat etmiştir. Diğer taraftan kaynaklarda

Tâlibî'nin şerhi tamamlamaya ömrünün vefa etmediği söylenmektedir. Hâl böyle olunca eserin yazılma ve bitirilme tarihiyle Tâlibî Hasan Dede'nin ölüm tarihi arasında bir tutarsızlık söz konusudur.

Sonuç

Eski Türk edebiyatında şerhler, büyük önem arz etmektedir. Hatta şerhi yapılan eseri belki de var eden, o şerhidir. Bir esere yapılan şerh, o eserin kıymetini daha da artırır. Çünkü şerh, o eserin daha anlaşılır hâle getirir. Mesnevî'nin bütün cihan tarafından bilinmesinin bir nedeni de ona yapılan şerhlerdir. Tâlibî Hasan Dede de böyle düşünüyor olmalı ki mevlevîhânedeki, Mesnevî nüshalarının yanı sıra Mesnevî şerhlerinin de birinci cildinden altıncı cildine kadar eksiksiz olması gerektiğini düşünmektedir. Zaten bu çalışmada hakkında bilgi verilen Yetîmü's-Şürûh adlı eser de bu nedenle yazılmıştır. Tâlibî, vazifelendirildiği Selanik Mevlevîhanesinde tek eksik şerhin 3. cilt olduğunu fark etmesi üzerine, 3. cildin şerh edilmesini kendine görev atfetmiştir.

Tâlibî Hasan Dede'nin şerhin tamamını bitirmeye ömrünün vefa etmediğini Esrar Dede'nin tezkiresinden biliyoruz. Ayrıca eserin son sayfalarında yer alan müellifin kalemiyle yazılmış yegâne nüsha olduğunu da biliyoruz. Buradan hareketle eserin son varaklarında el yazısının değiştiği görülmektedir. Ayrıca birden fazla beytin art arda sıralanıp sadece tercüme yapıldığı görülmektedir. Yani eserin son kısımlarındaki yazı değişmesinden ve şerhten tercümeye geçişten, Tâlibî Hasan Dede'nin gerçekten eseri tamamlayamadığını, yarım kalan yeri bilmediğimiz birilerinin tamamladığını anlaşılmaktadır.

Tâlibî'nin Mesnevî'yi şerh etmeye teşebbüs etmesi onun gerçekten entelektüel bağlamda olgun bir insan olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Farsça ve Arapça vecizeler ve manzum parçalar kullanması; hadis ve ayetlerden iktibaslar yapması onun Arapça ve Farsçayı da iyi bildiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Atabek, F. (2019). *Tâlibî Hasan Dede Yetîmü’ş-Şürûh (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Doktora Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Esrâr Dede (2000). *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye* (hızl.: İ. Genç)., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kiel, M. (2001). *İştîp*. TDV İslam Ansiklopedisi, 23/440-442
- Nureski, D. (2006). *Tezkirelere Göre Bugünkü Makedonya Şehirlerinden Yetişen Divan Şairleri*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne
- Özdemir, M. (2016, Fall). “Mesnevî’nin Türkçe Şerhleri”. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/20, s. 461-502.
- <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/539> [19.11.2023]